

Széchenyi és a Szőkealmi Gazdaképző Intézet

Nagy tervei, kezdeményezései és alkotásai közt volt egy méltatlanul elfelejtett intézet, az 1846-ban létesített Szőkealmi Gazdaképző, amelyet a bukást követő években a sértett magyar földbirtokosság cserbenhagyott. Széchenyi Döblingben emésztette magát, reformkori hívei visszahúzódtak udvarházaikba, a támogatás nélkül maradt reménydús gazdaképző pedig hatévi működés után 1852-ben megszűnt.

A 18. század gyakori hadjáratai és a napóleoni háborúk a magyar árutermelő nemességnek dús jövedelmet hoztak, bármilyen keveset és bármilyen minőségűt is termelt konzervatív gazdálkodási módszereivel. A vágómarha, a nyerges ló, a zab, a széna, a gyapjú, a kenyérgabona és a bor magas áron került a kincstárhoz. A háborúk után azonban merőben megváltozott a helyzet. Máról holnapra leszállt a termények ára, és egyszeriben kirítt a maradi gazdálkodás minden hibája. Nemes vagy nemtelen, kinek valami köze volt a földhöz, több és minőségi áru előállítására kényszerült. Az új típusú mezőgazdálkodás bevezetésére azonban megfelelő szakembereket nem, vagy csak elvétve lehetett találni. Az eszem-iszom, kártyás, tudatlan gazdatisztek helyébe „kifejlett szakismeretű, gyakorlati ügyességű és szilárd jellemű munkasegényiségekre” volt szükség.

A földbirtokosok reménykedve tekintettek a gazdaképző intézetekre. Ott azonban éppen a legnagyobb szervezetlenség és kedvtelenség volt tapasztalható. *Tessedik Sámuel* szarvasi intézete még a század elején megszűnt. Az érdemes Wittmann alkotta, német tanítási nyelvű magyaróvári gazdaképző ez időben eredménytelenül működött, és tulajdonosa a fölösztatás gondolatával foglalkozott. A keszthelyi Georgikon a reformkorban alig lélegzett, érdeklődése lecsökkent a juh tenyésztésére, abban is megrekedt az állatgyógyászat alapelemeinél. A magyar polgári forradalom esztendejében *Festetics Tasziló* meg is szüntette.¹ A Klauzál-féle rohonci intézet csupán egy esztendeig állott fenn. A kisebb jelentőségű Nákó-féle nagyszentmiklósi gyakorlati gazdasági és ipariskola vonzási ereje csekély volt. A nagykőrösi tanítóképzővel kapcsolatos gazdasági iskola szervezési nehézségekkel küzdött, gazdasági tagozata hamarosan elsorvadt.

Valamennyi gazdaképző magántulajdonban volt, s a vizsgált időben egyik sem emelkedett akadémiai színvonalra. A tallózás sivár képet tárt fel. A meglevő intézetek sem egyhamar, sem pedig később nem teljesíthették az igényeket. A Magyar Gazdasági Egyesület a sürgető agronómusképzésre központi (állami) gazdaképző felállítását javasolta az országgyűlésnek.

A Magyar Gazdasági Egyesület a birtokos nemesség kis létszámú haladó társasága volt, 1826-ban Lóversenyzési Egyesület néven, 1830-ban pedig *Széchenyi István* elnöklése alatt Állattenyésztő Társaság címen működött. 1835-ben vette föl a Magyar Gazdasági Egyesület (továbbiakban MGE) nevet. Ösztönző befolyása mezőgazdaságunkra fölbecsülhetetlen. Széchenyi kezdeményezésére a MGE titoknok, *Török János* és munkatársai egy akadémiai és mezőgazdasági technikum tervezetét állították össze félmillió forintos költségvetéssel, a honi mezőgazdaság ügyében, „Az országosan föllálandó s példány gazdasággal (tangazdaság) és földműves-iskolával összekapcsolandó Központi (állami) Gazdaképző Intézetnek tervezete” című emlékiratban. A napjainkra is érvényes célokat a következőkben tüzték ki: „A Gazdaképző Intézetnek legközelebbi célja: a növendéket hivatásában úgy kiművelni, hogy a mezőgazdaságot, valamint gyakorlatilag a legcélszerűbb fogásokkal üzni képes legyen, hogy másrészt elméleti kiképzettsége következtében az öt környező élő és holt természetet és annak működéseit ismerje, s ennél fogva gazdasági intézkedéseinek alaposságáról vagy szükségességéről magának és másoknak számot adni tudjon.” A gazdaképző intézetet három egymásra épülő tagozatra tervezték olyanformán, hogy aki

¹ Rezi és T. Gróf Festetics György. Magyar Gazda (M. G.) 1848. VII. 9.

a következőkre nem iratkozik be, képzésének megfelelően alsó, illetve középső szintű feladatok végzésére legyen alkalmas. Az alsó és középfokú tagozatra együttesen három évet, a terjedelmesebb birtokok vezetésére alkalmas jószágigazgató képzésére még egy évet állítottak be. Hatosztályos iskolai feltételt szabtak a középfokú képzősöknek, filozófiai ismereteket a főiskolásoknak.²

Az „Emlékiratot” Pesten, 1843. november 11-én keltezték az MGE vezetői, és népes küldöttséggel vitték az országgyűlés főhercegnádor elnökének, aki megígérte, hogy a maga ajánlásával is segíti a megszavazást.³ A MGE-nek más javaslata is volt az országgyűléshez, kérték az egyesület államosítását 495 600 forint költségvetéssel. A karok és rendek a javaslatokat elfogadták csökkentett összeggel, az egyesület államosítására megajánlottak 200 000 forintot, a gazdaképzőre ugyancsak 200 000 forintot. A főrendek azonban egyiket sem fogadták el, „boldogabb időkre” halasztva az érdemben való tárgyalást. A Magyar Gazda, a MGE lapja, keserűen ír az elutasításról, keseregve egyéb más haladó javaslat elnapolásáról is.⁴

Török János titoknok látva a gazdaképző iránti nagy érdeklődést, pénzzé tette ingatlanait és a maga anyagi erejéből fölépítette az ország akkor legigényesebb, legkorszerűbb középfokú mezőgazdasági tanintézetét a ceglédi Szőkehalmán. 1845-ben két jobbágytól megvett másfél jobbágytelket, 152 hold kiterjedésben. (Cegléden voltak a legnagyobb jobbágytelkek az országban: 93 hold.) Bérelt hozzá 67 hold majorsági földet, és vett még 6 holdat a bónafikai remanenciális földekből.⁵

A földek megszerzése után hallatlan munkabírással és szenvedéllyel vezette tovább a MGE ügyeit, szerkesztette a Magyar Gazdát, építkezési anyagot vásárolt, mesteremberekkel tárgyalt, megírta a szőkehalmi intézet „tervrajzát” (tantervét), növendékeket toborzott. Utazott, hetente rázatta magát a Pest–Ceglédi közvetlen, kátyús országúton nyolcvan kilométert oda-vissza. Követ vágatott a fundamentumnak, májusban téglát égetett.⁶ A *Hild József* által tervezett gyönyörű romantikus épületben – mely ma is a legszebb épen maradt udvarház a környéken – 1846 őszén megkezdte az első tanévet tíz növendékkel, három tanárral és több oktatóval. Reményei csillogtak: már épült a Pest–Cegléd–Szolnok-i vasút.⁷ Az intézet ünnepélyes megnyitásán, a hagyomány szerint Széchenyi István is jelen volt, több más MGE-taggal együtt. 1846 november 10-én a nagyszámú vendég jelenlétében lebocsátották ma is meglévő bejárati oszlopok láncait.⁸

Az 1848-as polgári forradalom idején az intézet zavartalanul működött, ellenben a szabadságharc katonai mozgásai nagyon is érintették. Néhány növendék honvédnek állt, Török János pedig nemzetőrnek. A hadi ösvényen rövid egy esztendő alatt messze magasságokat ért el, belépett a fegyveresek sorába szinte valamennyi egyesületi vezetővel, tisztviselővel, s lapjuk szerkesztőjével. Fia, *Török Miklós* hadnagy volt a honvédseregben, testvére, *Török Flóris* százados. Ő maga, átlépve a honvédségbe, százados, majd őrnagy s a végső napokban alezredes és hadosztályparancsnok. A világsi fegyverletétel napján még fegyverben volt, csak napok múltán fogták el őket Karánsebes környékén. Fiát besorozták az osztrák hadseregbe, őt magát elzárták a pesti Neugebeidébe, onnan pedig az aradi vár börtönbe. Tizenhat évre ítélték, de 1852-ben hazaengedték.

² Emlékirat Magyarország törvényhozójához. (M. G.) 1844. V. 11. ³

³ Török János jelentése Pozsonyból, M. G. 1844. I. 25.

⁴ Országgyűlési jelentés. M. G. 1844. XI. 24.

⁵ Török im. uo.

⁶ Közalapítványi uradalom iratai 1846. 195, 338, Cegléd Városi Levéltár

⁷ Uo. 1846. 769.

⁸ Gazdaképző Intézet Cegléd mellett M. G. 1846. VI. Ügybarátokhoz M. G. 1846. X. 31. 86.

Szőkehalmán volt a családja s a nagy reményű gazdaképző, amely ekkor már nem volt magántulajdona, hanem a MGE birtokosainak részvénytársasága. A nádor javaslatára háromszázötven forintot részvényt bocsátott ki az egyesület. Ismeretes a részvényesek névsora, mely a főhercegnádorral kezdődik, Széchenyi Istvánnal és Petőfi apósával *Szendrey Ignáccal* folytatódik, s *Zichy Miklóssal* végződik. Az intézet a háborús viszonyok közt megromlott pénzen elakadt, újabb anyagi segítségre volt szükség, mert az adósság adósságra halmozódott, sőt a régi számlákat sem bírták már kifizetni. A legnagyobb hitelező, *gróf Károlyi György* a törlesztésre felvett, de ki nem fizetett kölcsön fejében a tangazdaság felét és az intézet minden épületét lefoglalta. Ezután fölbecsültették és eladták az intézet vagyonát, a tanárokat és a növendékeket pedig szélnek eresztették.”⁹

A Szőkehalmai Gazdaképző Intézet hatvan középfokon képzett technikust nevelt, akik a MGE birtokosainak majorságait vezették, korszerűen, európai színvonalon. Még nagyobb azonban a hatása a Tisza–Duná-közi szőlő- és gyümölcsstermesztésre. Tangazdaságából a fölösztatáskor eladtak 23 ezer nemesített oltványt, egy törzsgyümölcsöst és rajnai borszőlővesszőket. Az egyik tanár, *Kránitz Ferenc* Cegléden telepedett le, s amikor néhány évi hivatalnokoskodás után kinevezték polgármesternek, első intézkedése volt a városi gyümölcsfaiskola megvalósítása. A kertész ingyen tanította a gazdákat a gyümölcsfa nemesítésre. Idekerült városi kertésznek a később világhírű *Unghváry László*. A legelők elkülönítése után egy-egy jobbágytelek után negyven hold legelőt osztottak ki, sőt a házas zselléreknek is juttattak két-két holdat. Föltörték a gyöpöt és szőlővel, gyümölcsfával telepítették be. A ceglédi példán buzdultak föl később a körösiek és a kecskemétiak, s honosították meg a hazai gyümölcskultúrát a homokon. A homok hősei tehát Széchenyi Istvánnal és Török Jánossal kezdődnek.

Hidvégi Lajos

⁹*Hidvégi Lajos*: Török János és a Szőkehalmai Gazdaképző története Ceglédi Füzetek, 1963.43–49. old.